

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

на правах рукопису

МАЦКО Анатолій Степанович

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНОГО ІНСПЕКТОРА МЛІЩІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПО ПОПЕРЕДЖЕННЮ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНІВ СЕРЕД ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ УМОВНО І ТИХ, ДО КОГО ЗАСТОСОВАНА ВІДСТРОЧКА ВИКОНАННЯ ВИРОКУ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: 12.00.08 - кримінальне право і кримінологія; виправно-трудове право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук



00778034 (Т)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального права і кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доктор юридичних наук, заслуженій юрист України, професор Туркевич Інна Костянтинівна

Офіційні опоненти: 1. член-кореспондент Академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор Лановенко Ігор Петрович

2. кандидат юридичних наук, Рошин Олександр Ілліч

Провідна організація - Міністерство внутрішніх справ України

Захист відбудеться " 25 " квітня 1995 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 068.18.14 в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (м.Київ, вул. Володимирська, 60).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий " ____ " березня 1995 року

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,

кандидат юридичних наук,
доцент

В.П.Шибіко

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

на правах рукопису

МАЦКО Анатолій Степанович

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНОГО ІНСПЕКТОРА МЛІЦІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПО ПОПЕРЕДЖЕННЮ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНІВ СЕРЕД ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ УМОВНО І ТИХ, ДО КОГО ЗАСТОСОВАНА ВІДСТРОЧКА ВИКОНАННЯ ВИРОКУ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: 12.00.08 - кримінальне право і кримінологія; виправні та трудове право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

AB 32210

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTIONS

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується значним розширенням та новизною вирішення завдань по зміцненню законності й правопорядку. Україна як молода держава, проходить процес будівництва громадянського суспільства. В цей період поряд з позитивним - відродження духовності, розвітком самосвідомості, проявляється і багато негативного, зокрема, зростає злочинність, що порушує спокій громадян, дестабілізує ситуацію в державі.

Так, наприклад, якщо в 1992 році в Україні було вчинено 480478 злочинів, то в 1993 році цей показник досягає - 539299. Темп приросту склав 12,2%. В 1994 році вчинено в Україні 572174. Крім того, спостерігається поглиблення якісних негативних змін злочинності.

Значну небезпеку серед злочинних проявів представляє рецидив злочинів. Його питома вага в структурі злочинності досить значна, і складала в 1994 році - 21,7%. Рецидиву властиві і певні риси, які значно підвищують суспільну небезпеку цих проявів у порівнянні з тими злочинами, що вчинюються вперше. Рецидивісти, учиняючи нові злочини, проявляють неповагу до законів, які регулюють суспільні відносини, їх злочинна поведінка стає звичною, вони втягують у злочини інших громадян, зокрема, молодь, організовуються в стійкі злочинні угруповання тощо.

Певна кількість рецидивістів є і серед осіб, засуджених умовно (ст.45 КК України) або з відстрочкою виконання вироку (ст.46-1, 46-2 КК України). Вони потребують детального вивчення, без чого неможлива розробка цілеспрямованих заходів щодо попередження рецидиву злочинів серед вказаних осіб.

Ця проблема є гостро актуальною ще й тому, що світовий досвід боротьби із злочинністю свідчить про більшу ефективність тих мір покарання, які не пов'язані з позбавленням волі. На це, зокрема, орієнтують

документи, що прийняті Організацією Об'єднаних Націй. В багатьох країнах світу все частіше і частіше до злочинців, які можуть виправитися без ізоляції від суспільства, застосовуються міри покарання, які не пов'язані з позбавленням волі.

Судова практика в Україні йде також цим шляхом. Серед заходів кримінально-правового впливу, які базуються на принципах гуманізму і економії репресій, частіше віддається перевага таким видам як умовне засудження, відстрочка виконання вироку, виправні роботи без позбавлення волі, штрафи. На підтвердження цієї тези говорять дані: кількість осіб, засуджених умовно і з застосуванням відстрочки виконання вироку складала 12,3% від загальної кількості засуджених в 1989 році, а вже у 1993 році ця цифра подвоїлась і досягла 25,1%. Збільшення кількості засуджених до вказаних мір покарання само по собі зумовлює і збільшення абсолютної кількості рецидивістів.

Слід також мати на увазі, що проблема рецидиву серед осіб, які засуджені умовно і з відстрочкою виконання вироку, має свою специфіку як з кримінально-правової точки зору, так і з криминологічної, що обумовлюється як у визначенні самого поняття рецидиву злочинів серед осіб, які розглядаються, так і характеристики вчинених ними злочинів, особистостей злочинця, причин та умов повторних злочинів, їх попередження. Зокрема, відносно попередження рецидивних злочинів, то особливості цієї діяльності обумовлені рядом обставин. *По-перше, всі особи, які засуджуються умовно або з відстрочкою виконання вироку, залишаються на волі у тому мікро-і макро- середовищі, де вони знаходились раніше, і на них можуть впливати ті ж самі причини та умови, що викликали попередній злочин, крім того, не виключається і вплив нових факторів, які нерідко теж негативно відбиваються на подальшій поведінці засудженого. По-друге, при розгляді справи в суді за вчинення попереднього злочину перевіряються всі матеріали, які зібрані під час слідства і дізнання, що дає змогу засудити особу умовно, або з відстрочкою виконання вироку, враховуючи можливе її виправлення без ізоляції від суспільства. Позитивні характеристики особистості, які покладені в основу таких вироків, враховуються при проведенні профілактичної роботи. По-третє, винесення вироку, не пов'язаного з позбавленням волі, виражає довіру з боку держави до засудженого, що також є специфічним і враховується в профілактичній роботі. В-четвертих, у*

здійснення контролю за особами, засудженими умовно і з відстрочкою виконання вироку, покладено на органи внутрішніх справ. Однією з центральних фігур в здійсненні цієї роботи є дільничний інспектор міліції. Від його активності в роботі по контролю за засудженим і проведення профілактичних заходів в значній мірі залежить вчиненіть підконтрольна особа новій злочин чи ні. Вказане свідчить про актуальність досліджуваної проблеми в цілому і окремих її аспектів, зокрема, попередження рецидиву злочинів серед засуджених умовно і тих, до кого застосовано відстрочку виконання вироку, дільничним інспектором міліції.

Ступінь наукової розробленості досліджуваної проблеми. В юридичній літературі колишнього Союзу СРСР, країн соціалістичної співдружності, як і в Україні, досліджуванa проблема в комплексному плані не висвітлювалася, розроблялися лише окремі її аспекти. Що ж до кримінально-правових питань умовного засудження та відстрочки виконання вироку, то вони висвітлювалися в ряді публікацій. Так, наприклад, визначення поняття умовного засудження та відстрочки виконання вироку давали в своїх роботах: І.С.Гаверов, А.С.Закутьський, Ю.А.Кондратьєв, В.А.Ломачко, Т.Ф.Мінязєва, С.Л.Остапєць, В.М.Сидорова, В.В.Скибицький, Є.Г.Щербакова та інші. Процесуальні аспекти застосування вказаних мір покарання розглядали в своїх працях і підженнях А.Н.Банкатова, В.В.Ніколюк. Правовий статус цих інститутів розглядається в утбових посібниках, коментарях до законодавства та окремих публікаціях. Досить вагома кількість наукових робіт присвячена проблемам рецидиву злочинів - це, зокрема, роботи таких авторів як К.А.Панько, Є.Я.Стумбіна, І.К.Туркевич, О.М.Яковлев та інші. Певною мірою висвітлювались і проблеми діяльності органів міліції, зокрема, дільничного інспектора міліції по профілактиці злочинів, у роботах В.В.Голини, С.В.Додіна, А.П.Закалока, В.Г.Лихолоба, В.Л.Чубарєва та інших авторів.

Всі вищезгадані, а також інші роботи, безумовно, представляють науковий і практичний інтерес. Вони були детально вивчені і належним чином оцінені дисертагтом. Між тим, в комплексному плані з урахуванням кримінально-правових та кримінологічних аспектів зазначена проблема не досліджувалась. Саме це і підкреслює актуальність і повизну пропонованої роботи. Дисертація підготовлена відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри кримінального права і кримінології Київського університету імені Тараса Шевченка.

Мета та завдання дослідження. Основною метою дослідження було вивчення кримінально-правової природи умовного засудження та відстрочки виконання вироку і розробка механізму реалізації цих видів кримінально-правового впливу, визначення місця і ролі дільничного інспектора міліції в роботі по контролю за засудженими і попередженню рецидиву злочинів з їх боку, дача рекомендацій на покращання цієї роботи.

Поставлена мета конкретизувалася рядом дослідницьких завдань, зокрема:

1. Визначити правовий статус та місце в системі видів кримінально-правового впливу умовного засудження та відстрочки виконання вироку. Дати поняття рецидиву злочинів серед осіб, які засуджені умовно, або з відстрочкою виконання вироку, та проаналізувати стан зазначеного виду злочинності в Україні.
2. Дослідити особливості, що притаманні особистості злочинців, які вчинюють повторні злочини під час іспитового або контрольного строку.
3. З'ясувати причини та умови, що сприяють рецидиву злочинів серед досліджуваних осіб.
4. Проаналізувати стан контролю з боку державних органів і громадськості щодо засуджених умовно або з відстрочкою виконання вироку.
5. Визначити роль і місце дільничного інспектора міліції органів внутрішніх справ серед суб'єктів контролю і профілактики рецидиву злочинів, проаналізувати форми і методи цієї роботи.
6. Вивчити питання, що стосуються взаємодії дільничного інспектора міліції з іншими суб'єктами профілактики - державними органами і громадськістю.
7. Дати рекомендації щодо підвищення активності в діяльності дільничного інспектора міліції при здійсненні по контролю за особами, засудженими умовно і з відстрочкою виконання вироку та по профілактиці рецидиву злочинів серед вказаних осіб.

В процесі дослідження автор спирався на наукові висновки із загальних і спеціальних проблем кримінального права і кримінології, які містяться в роботах Ю.М.Аптояна, Л.В.Багрій-Шахматова, М.І.Бажанова, Н.А.Беляева, Ю.Д.Блувштейна, Л.Д.Гаухмана, І.М.Гальперіна, Г.С.Гавєрова.

М.І.Гельфера, В.І.Гладкіх, В.А.Глушкова, В.В.Голіни, В.А.Гуськова, С.Є.Віцна, В.І.Волошина, А.І.Долгової, Є.В.Додіна, В.Н.Денисова, А.П.Закалюка, А.Ф.Зеліньського, А.Є.Жалінського, К.Є.Ігошева, І.І.Карпеня, С.І.Комарицького, Ю.А.Кондратьєва, Г.А.Кригер, Н.Ф.Кузнецової; В.М.Кудрявцева, В.Н.Курченко, І.П.Лаповенко, Г.Ю.Лісікова, В.А.Ломако, П.С.Матишевського, Т.А.Маршакової, Г.М.Міньковського, А.С.Міхліна, А.Є.Наташева, О.Я.Светлова, В.В.Скибицького, А.А.Стрючкова, І.К.Туркевич, В.М.Трубікова, В.Л.Чубарева, М.Д.Шаргородського, І.В.Шмарова, Е.В.Фесенко, О.М.Яковлева, М.І.Якубовича, С.С.Яценка та інших.

Проаналізовані ряд праць юристів і соціологів західноєвропейських країн та Америки, зокрема, Є.Бернса, Г.Вебера, І.Кхола, Ж.Карбоньє, Л.Мейхаю, Т.Парсона, М.Троу та інших, у яких розглянуто питання, пов'язані з попередженням злочинності в суспільстві, усунення причин та умов, які породжують це явище.

Автор спирався на документи ООН та міжнародно-правові договори як багатосторонні - Резолюції Генеральної Асамблеї ООН, Конвенції, Пакти, так і двосторонні, які стосуються даного питання, що ратифіковані або ж до яких приєдналася Україна, на національне законодавство і практику правоохоронних органів України, а також законодавств інших країн світу, що регламентують діяльність попередження злочинності взагалі і одного з її видів - рецидивної.

Були використані виступи державних діячів, щодо напрямків покращення діяльності органів внутрішніх справ розв'язання проблеми попередження злочинності та інших правопорушень, усунення або нейтралізації причин та умов, які живлять явище злочинності.

Емпіричні дані дослідження базуються на аналізі статистичних показників про злочинність на Україні і рецидив злочинності за 1990-1994 роки. Вивчено 700 кримінальних справ, по яких застосовувалися умовне засудження або відстрочка виконання вироку, і така ж кількість контрольних справ на осіб, які відбували іспитовий або контрольний строки. Проведено опитування: рецидивістів (166 осіб), контрольної групи населення (1700 чоловік), дільничних інспекторів міліції - (200 чоловік).

Наукова новизна і теоретична значимість дисертаційного дослідження визначається тим, що воно є першим в Україні дослідженням проблеми

рецидивної злочинності серед осіб, засуджених умовно або з відстрочкою виконання вироку та, її попередження дільничним інспектором міліції.

Найбільш важливими питаннями, що мають елементи наукової новизни і виносяться автором на захист, є такі:

1. Умовне засудження і відстрочку виконання вироку слід розглядати як міри покарання, альтернативні позбавленню волі. У зв'язку з цим даються рекомендації по вдосконаленню кримінального та виправно-трудоного законодавства України.

2. Розроблено поняття рецидиву злочинів серед осіб, які були засуджені умовно або з відстрочкою виконання вироку, що має свою специфіку, пов'язану з вчиненням повторного злочину під час відбування іспитового (ст.45 КК України) чи контрольного (ст.ст.46-1, 46-2 КК України) строків, а в разі застосування додаткової міри покарання - на протязі року після його відбуття.

3. Визначені характерні ознаки особистості, властиві злочинцям-рецидивістам, причини та умови рецидивних злочинів.

4. Запропоновані форми контролю за засудженими умовно та з відстрочкою виконання вироку, які доцільно застосовувати державним органам і службовим особам, зокрема дільничному інспектору міліції та громадськості.

5. Досліджено роль дільничного інспектора міліції органів внутрішніх справ в системі суб'єктів профілактики рецидиву злочинів серед згаданих осіб, та проаналізовано форми і методи цієї роботи, дані рекомендації щодо її покращенню.

6. Пропонується ввести в Кримінальний кодекс України нове поняття "строк контролю за відбуваючими альтернативні позбавленню волі види покарання" та надати суду право скорочувати або продовжувати строк контролю, відзначаючи це у вироку, що також має залежати від поведінки засудженого і що, безсумнівно, сприятиме більш ефективному впливу на підконтрольних осіб та вдосконаленню процедури виконання таких мір кримінально-правового впливу як умовне засудження та відстрочка виконання вироку.

7. Запропоновано створити в Україні розгалужену систему центрів соціальної реабілітації, які б здійснювали роботу із особами, що потребують цього, об'єднуючи зусилля різних суб'єктів профілактики. Рекомендується в

разі необхідності направляти засуджених умовно або з відстрочкою виконання вироку в такі центри, а також застосовувати до осіб, які потребують особливої уваги, такий захід індивідуальної профілактики, як піклування, при цьому піклувальником міг виступати громадянин, який позитивно впливав би на засудженого.

8. Звертається увага на проблему підбору та підготовки кадрів - дільничних інспекторів міліції, які були б обізнані з проведенням контрольних та профілактичних функцій по відношенню до засуджених і зокрема тих, до кого застосовано умовні засудження та відстрочка виконання вироку.

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає в тому, що висновки і рекомендації роботи можуть бути використані для подальшого теоретичного розвитку вчень про покарання, про рецидив злочинів, особистість злочинця, причини та умови рецидивної злочинності серед умовно засуджених і тих, до кого застосована відстрочка виконання вироку, вдосконалення контролю і профілактики з боку органів внутрішніх справ і, зокрема, дільничного інспектора міліції. Вони також важливі для вдосконалення діючого в Україні кримінального, кримінально-процесуального, виправно-трудового кримінально-виконавчого законодавства.

Дослідження має і практичне значення для вдосконалення діяльності правоохоронних органів і громадськості по попередженню рецидиву злочинів серед осіб, які засуджені умовно та з відстрочкою виконання вироку. Висновки і рекомендації, а також методи дослідження можуть використовуватися для викладення курсу криминології, кримінального права, кримінально-виконавчого права у вузах країни, зокрема в системі МВС; матеріал створює базу для підготовки нових підручників і учбових посібників зі вказаних дисциплін.

Дослідження проведено з використанням методів діалектичного і історичного матеріалізму, застосовувались такі спеціальні методи аналізу як системний, порівняльний, порівняльно-правовий, історико-правовий, логічний; для отримання емпіричних даних застосовувалося: безпосереднє спостереження, вивчення документів, опитування, зокрема анкетування і інтерв'ю.

Апробація результатів дослідження. Висновки та пропозиції по дисертації викладені в 9 наукових працях загальним обсягом близько трьох друкованих аркушів.

Матеріали дисертаційного дослідження доповідались на 3-х науково-практичних конференціях, зокрема, “До нової України - шляхом реформ”, “Ефективність профілактики, що проводиться органами внутрішніх справ”, “Наукові розробки Академії - удосконаленню практичної діяльності та підготовки кадрів органів внутрішніх справ”. Крім того, автор виступав на засіданнях “круглих столів”, які організовувало Управління юстиції м.Києва. Дисертант був учасником Міжнародного конгресу молодих політиків та Міжнародних читань “Права людини в країнах Центральної та Східної Європи”, які проходили в Києві.

По наслідках дослідження були направлені пропозиції у МВС України, Комісію по законності та нормотворчості Київської Ради народних депутатів. Ці пропозиції ухвалено, частину з них внесено до Програми боротьби із злочинністю в м. Києві на 1990-1995 рр., що затверджено Постановою виконавчого комітету Київської Ради народних депутатів N 395 від 01.07.1991 року. Документ був безпосередньо підготовлений за участю автора дисертаційного дослідження.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох глав, поділених на параграфи, і висновку. Дисертація має додатки, алфавітний список використаної літератури. Обсяг дисертації 180 сторінок машинописного тексту.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі до дисертації дається обґрунтування вибору теми дослідження, відбивається її актуальність і новизна, мета та завдання дослідження, дається стисла характеристика проблеми, теоретичного і емпіричного матеріалу, викладеного в роботі, описується методика дослідження, формулюються наукові положення та висновки, які виносяться дисертантом на захист, тощо.

В першій главі “Кримінально-правові і кримінологічні проблеми, пов’язані з вчиненням рецидиву злочинів особами, засудженими умовно і тими, до кого застосовано відстрочку виконання вироку”, обґрунтовується

доцільність застосування до засуджених, які можуть бути виправлені без ізоляції від суспільства, у відповідності з діючим законодавством України, умовного засудження та відстрочки виконання вироку, досліджується правова природа цих інститутів, аналізується поняття рецидиву злочинів серед осіб, до кого застосовано такі міри кримінально-правового впливу, розглядаються специфічні риси особистості злочинця-рецидивіста, причини та умови, що призвели до рецидиву.

Глава містить 4 параграфів. Перший параграф глави присвячений розгляду кримінально-правового аспекту проблеми. Аналіз в історичному плані реалізації кримінально-правової політики, міжнародно-правових документів, кримінального законодавства зарубіжних країн, діючого в Україні Кримінального кодексу дає підстави для висновку, що така міра покарання, як позбавлення волі, повинна застосовуватися судами лише до тих злочинців, які для виправлення потребують ізоляції від суспільства. Для цієї міри покарання характерна перевага репресивного елементу. Крім того, виконання вказаного виду покарання вимагає великих асигнувань з боку держави. Головне ж полягає в тому, що значна кількість засуджених внаслідок відриву від звичайного середовища втрачає зв'язки з родиною, учбовими чи трудовими колективами, підпадає під негативний вплив інших засуджених з більш глибокими аптисоціальними тенденціями, що у взаємодії з іншими факторами може викликати рецидив злочинів. Серед тих осіб, які були засуджені до позбавлення волі у 1993 році в Україні, рецидив злочинів становив 53,2 %. Це високий показник рецидивної злочинності, і він свідчить про досить низьку ефективність вказаної міри покарання.

У зв'язку з названими та іншими вадами такої міри покарання, як позбавлення волі, світовий досвід, документи ООН (наприклад, Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 45/107, що проголосила Токійські мінімальні стандартні правила) орієнтуються на пошук більш ефективних мір покарання. Серед запропонованих альтернатив позбавленню волі найбільш розповсюдженими є умовне засудження і відстрочка виконання вироку. Але в Україні ці міри, у порівнянні з іншими країнами застосовуються рідше. У зв'язку з цим обгрунтовується висновок про необхідність більш широкого їх застосування в межах чинного законодавства України.

У кримінально-правовій літературі немає єдиної точки зору на правову

природу умовного засудження і відстрочки виконання вироку. На підставі аналізу існуючих з цього приводу поглядів вчених обгрунтовано положення про те, що умовне засудження і відстрочка виконання вироку є альтернативними мірами щодо позбавлення волі і їх слід включити в систему покарань, доповнити відповідним чином діюче в Україні кримінальне законодавство.

Аргументується такий підхід слідуючим:

1. За своєю суспільною спрямованістю, сприйняттям засудженням і відображенням в судовій статистиці вказані міри розглядаються як покарання.

2. Цим мірам властиві всі ознаки покарання: а) примус, б) право обмеження, в) страждання особи, до якої вони застосовані, г) моральна пригніченість, д) правові наслідки, наявність судимості та її погашення у встановленому законом порядку, е) специфіка спеціальної процедури виконання - контролю.

3. Підставою розглядати умовне засудження і відстрочку виконання вироку як самостійні види покарання дає і нове положення, яке викладене у ст. 46-2 КК України. Воно полягає в тому, що законодавець передбачив можливість при відновленні відбування покарання, призначеного судом вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей до трьох років, повністю або частково зараховувати час відстрочки до строку відбування покарання. А це можливо лише при умові, якщо вказані інститути є мірами покарання.

4. У Матеріалах та Резолюціях Генеральної Асамблеї ООН ці міри також розглядаються як покарання, альтернативне позбавлення волі. (А як відомо, згідно Декларації про державний суверенітет Україна визнає перевагу загальноновизнаних цінностей та норм міжнародного права над національним).

Розвиваючи перелічені аргументи, необхідно підкреслити, що в державно-політичному аспекті умовне засудження і відстрочка виконання вироку - це заходи примусу, які застосовує суд через винесення вироку. Про це свідчить покладення на засудженого певних обов'язків, передача такої особи під контроль спеціальним органам для відбування іспитового або контрольного строку тощо. У правовому аспекті застосування умовного засудження, або відстрочки виконання вироку є наслідком вчинення злочину, карою

суспільства, яка проявляється у комплексі правообмежень поведінки, особливо при відстрочці виконання вироку. В етичному плані сутність вказаних мір покарання полягає у задоволенні суспільства і потерпілого тим, що досягається соціальна справедливість, відповідність вчиненого злочину і кари за нього, і, врешті-решт, досягаються цілі покарання.

Між тим, необхідно підкреслити, що елемент кари в умовному засудженні і відстрочці виконання вироку виражений значно менше, ніж при застосуванні позбавлення волі. Позбавлення волі носить, як відомо, найбільш репресивний характер у порівнянні з альтернативами, що цілком природно. Як уже відзначалося, альтернативи позбавленню волі застосовуються за менш небезпечні злочини.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що в останні роки в Україні дещо збільшується питома вага таких мір покарання, які не пов'язані з позбавленням волі. Зокрема, умовне засудження у 1993 році в Україні складало 8,1% від усіх застосованих мір покарання. А в 1990 році цей показник був значно меншим і складав лише 5,9%. Відстрочка виконання вироку, відповідно, у 1993 році застосовувалась до 22,1% засуджених, у той час як у 1990 році ця міра була застосована до 12,6% засуджених. По м. Києву умовне засудження і відстрочка вироку у 1993 році становила 33,4% від всіх застосованих мір покарання.

Другий параграф глави присвячений питанням рецидиву злочинів. В ньому зазначається, що рецидив злочинів серед осіб, які засуджені умовно або з відстрочкою виконання вироку, в період з 1988 по 1993 роки в Україні мав коливання в межах від 2% до 3,6%. В 1993 році він складав 3,4% від загальної кількості рецидивістів. В окремих регіонах цей показник був значно вищий (наприклад, в м. Києві він у 1993 р. досяг 10,3%). Але все одно він є набагато меншим ніж серед осіб, які засуджувались до позбавлення волі, на що вже зверталась увага.

Вивчення показало, що вимагає суттєвого уточнення поняття рецидиву злочинів серед осіб, які засуджуються умовно або з відстрочкою виконання вироку. Воно має певну специфіку у порівнянні із загальним поняттям рецидиву. Якщо загальне поняття рецидиву розуміти як вчинення особою після засудження повторного злочину, коли судимість не погашена і не знята, то специфіка рецидиву серед осіб, які розглядаються, буде впливати з факту наявності у них судимості. Згідно зі ст.55 КК України судимість у осіб, які

засуджуються умовно, або з відстрочкою виконання вироку погашується після відбування цими особами умовного строку або строку, на який застосовується відстрочка виконання вироку. Таким чином наявність попередньої судимості у вказаних осіб пов'язана із строком їх перебування під відповідним контролем держави на час, призначений вироком. Цей контроль здійснюється органами внутрішніх справ. Специфіка полягає і в тому, що при призначенні додаткового покарання, навіть, при закінченні умовного строку або контрольного строку, рецидив може мати місце на протязі року після закінчення строку додаткового покарання.

Вказане дає підстави визначити рецидив злочинів серед досліджуваних осіб так:

"Рецидив злочинів серед осіб, засуджених умовно і з відстрочкою виконання вироку, це вчинення нового злочину особою в період іспитового (контрольного) строку, призначеного судом за перший злочин, і знаходження її під контролем органів внутрішніх справ, а в разі призначення додаткового покарання на протязі року після закінчення додаткового виду покарання".

Крім цього загального визначення доцільно визначити і окремо поняття рецидиву злочинів серед засуджених умовно, а також осіб, до яких застосована відстрочка виконання вироку. Такі визначення даються в роботі.

На практиці виникають питання з якого саме часу починає діяти строк умовного засудження, або відстрочки виконання вироку, що має принципове значення для визначення в який відрізок часу може бути вчинено злочин, що відноситься до рецидивного. З цього приводу слід констатувати, що рецидивний злочин може бути вчинений лише після того, як вирок за перший злочин вступив у законну силу і до того, як у особи погашена судимість.

Слід більш конкретно регламентувати контрольний строк, який встановлюється судом умовно засудженим і тим, до кого застосована відстрочка виконання вироку. Дається рекомендація визначити межі для обох видів покарання такого строку від 6 місяців до 3 років і надати право суду за поданням органів, які здійснюють контроль, в залежності від поведінки засудженого збільшувати або зменшувати його. Це стимулювало б відбуваючих покарання до законотворчої поведінки і надавало б контролюючим органам додаткові можливості індивідуального впливу на

засуджених, як шляхом заохочень, так і застосування заходів примусового характеру. На підставі наведеного пропонується така редакція відповідної статті в Загальній частині Кримінального кодексу України.

При призначенні умовного засудження або відстрочки виконання вироку суд встановлює для особи контрольний строк, який не може перевищувати 3-х років і не може бути меншим ніж 6 місяців.

Перебіг контрольного строку починається з моменту вступу вироку в законну силу і закінчується після погашення судимості. В залежності від поведінки засудженого суд, згідно з поданням органів внутрішніх справ, що здійснюють контроль за такою особою, може скоротити строк до мінімуму, або продовжити його до максимуму.

При порушенні умов відбування покарання крім продовження контрольного строку до максимуму, суд може згідно із законодавством провести заміну контролю на позбавлення волі.

Виключно важливою обставиною, яка має значення для організації і здійснення профілактики взагалі і рецидиву злочинів серед осіб, засуджених умовно, або з відстрочкою виконання вироку є вивчення особистості злочинця. Саме особливості поглядів, ціннісних орієнтацій злочинців у поєднанні з зовнішніми

факторами виступають в якості причин та умов повторної злочинної поведінки. Крім того, на знанні цих обставин повинна будуватись індивідуальна профілактична робота. Між тим, в юридичній літературі проблема злочинця, який після умовного засудження, або застосування відстрочки виконання вироку вчинює повторний злочин, не розроблялась. Вказане питання розглядається в третьому параграфі. Проведення дослідження дало можливість виявити деякі закономірності, властиві досліджуваній групі злочинців.

Так серед вивчених осіб 89,2% склали чоловіки, 10,8% жінки. причому це переважно молодь у віці до 30 років: разом 74,8%. з піз неповнолітніх 18,1%. одружених серед засуджених було 29,5%, а неодружених, які і раніше не мали своєї сім'ї - 56,0%. Переважна більшість засуджених були соціально забезпечені, мали окреме житло чи власний будинок, так 53,0% вивчених осіб жили в ізольованих квартирах, а 30,1% - у приватних будинках. Досить високий був і освітній рівень досліджуваних осіб - серед них 82,0% мали середню освіту, в тому числі 64,8% - середньо-спеціальну освіту, що давало їм

можливість знайти роботу і працювати. На момент вчинення повторного злочину працювало 80,3%, і лише 19,7% не працювали, причому 8 чоловік не бажали працювати, а 22 чоловіки не могли влаштуватись на роботу внаслідок відсутності робочих місць. Характерним є те, що за останні часи, з року в рік збільшується питома вага цих людей. Так, в 1990 році було працевлаштовано 76,0% від тих, хто звернувся за допомогою в працевлаштуванні у відповідні органи, а в 1993 році працевлаштувалися всього 32,0%.

Наведені дані в цілому з позитивного боку характеризують більшість засуджених і суттєво відрізняють їх від рецидивістів, які вчинили повторні злочини після засудження до позбавлення волі. Між тим, дослідження виявило і суттєві вади у поглядах та ціннісних орієнтаціях досліджуваних осіб. Значна більшість з них мали схильність до антигромадської поведінки, що і було внутрішньою причиною рецидиву. Таких осіб було 87,9%. Мали схильність: до марного витрачання часу, бездіяльності - 10,6%, до порушень громадського порядку 18,1%, до контактів з особами, які вели антигромадський спосіб життя 22,7%. Серед засуджених рецидивістів 52% порушували діюче законодавство, під час відбування покарання за перший злочин за що притягались до різних видів відповідальності.

Виявлено і проаналізовано також закономірності в характеристиці повторних злочинів, вчинених досліджуваними особами, та терміни, на протязі яких мав місце рецидив. В зв'язку з цим відмічено, що найчастіше повторно вчинюються такі злочини, як хуліганство, крадіжки, пограбування, розбійницькі напади, які пов'язані з заволодінням приватним, колективним або державним майном, тощо. Більше половини злочинців (58%) вчинює повторний злочин в перші півроку після умовного засудження, або відстрочки виконання вироку, 36,4% - в період після шести місяців до року.

На підставі наведених та інших даних, що містяться в роботі, даються відповідні рекомендації, спрямовані на поглиблене вивчення особистості засуджених та проведення з ними профілактичної роботи.

Четвертий параграф глави присвячений розгляду причин та умов рецидиву злочинів. Розгляд зовнішніх причин і умов рецидиву злочинів серед осіб, засуджених умовно чи з відстрочкою виконання вироку, проведено в аспекті визначення характеристики середнього рівня причинно-наслідкових зв'язків. При цьому простежена специфіка впливу загально-соціальних факторів на рецидив злочинів, зокрема, соціально-економічних протиріч, безробіття,

неврегульованості заробітної платні тощо. Розглядаються й недоліки в діяльності органів слідства, суду, тих суб'єктів, які безпосередньо здійснюють контроль за умовно засудженими і тими, до кого застосована відстрочка виконання вироку, що негативно впливають на особу засудженого і можуть викликати рецидив злочинної поведінки з їх боку. На необхідність усунення або нейтралізації вказаних факторів звертається увага суб'єктів профілактичної діяльності.

Друга глава Контрольні і загальнопрофілактичні функції дільничого інспектора міліції органів внутрішніх справ у роботі з особами, засудженими умовно і з відстрочкою виконання вироку" складається з трьох параграфів, і в ній розглядаються питання контролю за засудженими умовно або з відстрочкою виконання вироку, визначається місце і роль профілактики в боротьбі з рецидивом злочинів, розглядається діяльність дільничого інспектора міліції по загальній профілактиці.

В першому параграфі глави досліджується проблема контролю за особами, засудженими умовно або з відстрочкою виконання вироку. Розкриваючи значення контролю, в роботі підкреслюється, що з його допомогою здійснюється виконання таких мір покарання, як умовне засудження та відстрочка виконання вироку, що надає указаному інституту виключне значення. Як впливає з чинного законодавства, контрольні функції щодо засуджених покладено на органи внутрішніх справ. Між тим, в законодавстві немає посилення на те, які конкретно підрозділи органів внутрішніх справ виконують цю роботу, який існує механізм здійснення контролю, його напрямки та зміст.

На підставі аналізу чинного законодавства України, відомчих нормативних актів та практики роботи органів внутрішніх справ констатується, що безпосередньо контрольні функції за умовно засудженими і тими, до кого застосована відстрочка виконання вироку, здійснюють інспектори інспекції виправних робіт і дільничі інспектори міліції. При цьому на інспектора виправних робіт покладено систематизацію даних про засуджену особу та ведення документації, що стосується відбування засудженим вироку. Значно більшими повноваженнями в аспекті контролю за засудженим наділений дільничий інспектор міліції. В роботі аналізуються напрямки цієї діяльності, а також її зміст, методика проведення окремих заходів. При цьому відмічається, що на практиці дільничі інспектори міліції здійснюють недостатній контроль

за засудженнями умовно або з відстрочкою виконання вироку: так, наприклад, в перший рік після умовного засудження було перевірено лише 35,5% підконтрольних осіб. Пасивність з боку дільничих інспекторів спостерігалось і на інших напрямках роботи. Аналізуючи причини наведених й інших недоліків, можна стверджувати, що вони криються в недостатній правовій регламентації контрольних функцій органів внутрішніх справ в цілому і дільничого інспектора міліції зокрема, перевантаженості дільничих інспекторів багатьма видами робіт, їх недостатньою професійною підготовкою. В зв'язку з цим даються конкретні рекомендації, спрямовані на усунення зазначених недоліків, в тому числі і по вдосконаленню чинного законодавства, Кримінального кодексу України, тощо. Наприклад, в одній з статей Загальної частини Кримінального Кодексу пропонується перелічити суб'єктів контролю і їх повноваження у відповідності з характером досліджуваних інститутів. Такий підхід дав би змогу, в першу чергу, покращити якість кримінально-правового впливу на засуджених, по-друге, це сприяло би вдосконаленню роботи по попередженню рецидивної злочинності серед умовно засуджених і тих, до кого застосована відстрочка виконання вироку.

Другий параграф глави присвячений проблемі попередження рецидиву. При розгляді проблеми попередження рецидиву злочинів дається загальне визначення цього поняття і аналізуються особливості профілактичної діяльності стосовно осіб, засуджених умовно і з відстрочкою виконання вироку. При цьому підкреслюється системний характер профілактики як по відношенню до заходів, які можуть застосовуватись, так і до суб'єктів, які її здійснюють. З такої позиції аналізуються можливості дільничого інспектора міліції в роботі з засудженими, звертається увага на здійснення заходів щодо загально-соціального і спеціально-кримінологічного попередження. Наведено конкретні рекомендації.

В третьому параграфі глави характеризується такий напрямок профілактичної роботи дільничого інспектора, як здійснення загальної профілактики. При цьому звертається увага на потенційні можливості цього суб'єкта і здійснення їх на практиці. Відмічається в зв'язку з цим суттєві недоліки в роботі, зокрема при проведенні бесід в трудових колективах, роз'ясненні законодавства, здійсненні профілактичних перевірок, тощо. Даються рекомендації, спрямовані на успішні існуючих недоліків в роботі.

Третя глава роботи "Індивідуальна профілактика рецидиву злочинів

серед осіб, що відбувають умовне засудження та відстрочку виконання вироку, дільничим інспектором міліції та взаємодія його з іншими суб'єктами контролю і профілактики" складається з трьох параграфів. В ній характеризується специфіка роботи дільничного інспектора міліції по індивідуальній профілактиці з досліджуваними особами, взаємодія цього суб'єкта з деякими державними органами та залучення громадськості до контролю і профілактики рецидиву злочинів серед осіб, засуджених умовно та з відстрочкою виконання вироку.

В першому параграфі глави розглядається питання індивідуальної профілактики. Оскільки серед вчених нема єдиної точки зору щодо визначення поняття індивідуальної профілактики, воно не сформульовано і в діючому законодавстві, в роботі пропонується дати таке визначення цього поняття: *"Індивідуальна профілактика - це скоординована діяльність державних органів, окремих службових осіб і громадськості, яка спрямована на виявлення, а в передбачених законодавством випадках - взяття на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення злочинів, і здійснення на них виховного впливу шляхом застосування системи заходів переконання і примусу з метою усунення або нейтралізації суб'єктивних причин злочинної поведінки, а також негативних обставин найближчого оточення такої особи"*.

На підставі цього визначення розглядаються особливості виявлення і взяття на профілактичний облік осіб, засуджених умовно та з відстрочкою виконання вироку, даються у зв'язку з цим пропозиції щодо необхідності взяття на профілактичний облік всіх осіб, засуджених умовно, або з відстрочкою виконання вироку. Аргументується доцільність законодавчої рекомендації вказаного положення. Серед заходів індивідуального впливу увага приділяється характеристиці таких заходів, як офіційне застереження, проведення бесід, заслуховування засуджених в трудових та учбових колективах, тощо.

Під кутом зору здійснення вказаних заходів аналізується діяльність дільничних інспекторів міліції, даються відповідні рекомендації, зокрема по застосуванню до засуджених методів переконання, заохочення та примусу. З урахуванням міжнародного досвіду та підтримуючи положення підготовленого проєкту Закону України "Про профілактику злочинів" звертається увага на доцільність введення такого інституту індивідуальної профілактики, як

соціальний патронаж та створення центрів соціальної адаптації. Аргументується в зв'язку з цим думка про те, що заходи соціального патронажу доцільно застосовувати і до осіб, які засуджені умовно або з відстрочкою виконання вироку. В разі необхідності засуджених слід направляти і в центри соціальної адаптації.

Другий параграф глави присвячений питанням взаємодії дільничного інспектора міліції з державними органами. При цьому звертається увага на форми його взаємодії з судом, прокуратурою та інспекцією виправних робіт. В процесі дослідження цих питань були виявлені нерезалізовані можливості як з боку дільничних інспекторів міліції, так й інших суб'єктів профілактики. суттєві недоліки в правовій регламентації контрольних функцій суду відносно осіб, засуджених умовно та з відстрочкою виконання вироку, в наглядовій та профілактичній діяльності прокуратури тощо. По вказаним і іншим питанням даються відповідні рекомендації. Так, стосовно визначення контрольних функцій суду пропонується законодавчо передбачити необхідність розгляду судом не менше 2-3 разів за час відбування засудженим умовного засудження або відстрочки виконання вироку питання про те, як він відбуває призначене покарання, як поводить себе, чи виконує обов'язки, покладені вироком суду. В залежності від наслідків такого розгляду суд вносить відповідні рішення.

Цей захід буде мати велике профілактичне значення, якщо законодавець прийме до уваги запропоновану в першій главі пропозицію про надання права суду скорочувати або продовжувати умовний строк або строк відстрочки виконання вироку в залежності від поведінки засудженого.

В Законі "Про прокуратуру" нема посилань на те, що прокурор здійснює вищий нагляд за додержанням законів при виконанні умовного засудження і відстрочки виконання вироку. Це не сприяє плідній роботі прокурорів у згаданому напрямку і, безумовно, знижує потенційні можливості у взаємодії прокурора і дільничного інспектора міліції. Тому рекомендується внести відповідні доповнення в п.5 ст.5 та ст.44 Закону "Про прокуратуру".

Звертається увага також і на те, що в Законі "Про прокуратуру" недостатньо відображена профілактична діяльність цього органу. В зв'язку з цим рекомендується доповнити усереглік функцій прокуратури посиланням на те, що прокуратура, здійснюючи нагляд за додержанням законів в різних сферах, вживає заходи для попередження порушень законів, усуненню або

нейтралізації причин та умов, що їх породжують. Ця сфера діяльності прокуратури повинна знайти відображення при характеристиці всіх галузей прокурорського нагляду, в тому числі і в аспекті, який розглядається в дисертації.

В третьому параграфі глави відзначається, що вівчення взаємодії дільничного інспектора міліції та громадськості в питаннях попередження рецидиву злочинів дає підстави для висновку, що в сучасний період сили громадськості втратили свою активність, а це призвело до розладу, цілісної системи профілактики, яка втратила свою якість. Вказане вплинуло на значне збільшення навантаження на представників правоохоронних органів, особливо - міліцію, що й обумовило наслідки - відсутність бажаного результату при збереженні форм і методів попередження. В зв'язку з цим даються рекомендації щодо поживлення роботи громадськості в напрямку, який досліджується.

Враховуючи специфіку альтернативних видів покарань, з метою покращення ефективності проведення заходів контролю та профілактики, пропонується ввести інститут піклування під час відбування умовного засудження або відстрочки виконання вироку. Це дасть новий поштовх, зробить роботу більш цілеспрямованою для позитивного впливу на засудженого. Зрозуміло, що введення інституту піклування потребує самостійного теоретичного розгляду як і соціальна адаптація і це повинно, безумовно, вирішуватися в процесі вдосконалення кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, особливо при розгляді питання про створення механізмів контролю за засудженими.

Щодо особи, яка може виступати піклувальником, то дисертант вважає, що це повинна бути людина, яка користується повагою у суспільстві і може за своєю якістю позитивно впливати на засудженого.

У висновку роботи дається підсумок розглянутих проблем та перелік основних рекомендацій, що зроблені під час дослідження.

По темі дисертаційного дослідження автором надруковані роботи:

1. Спільними зусиллями//Бюлетень виконавчого комітету Київської міської Ради народних депутатів. — К., N 7-8. — С. 25-26 (0,2 д.а.)
2. Працюючи в окрузі//Бюлетень виконавчого комітету Київської міської Ради народних депутатів. - 1991. - N 1. С. 12-15 (0,35 д.а.)
3. Деякі особливості соціального впливу на зростання злочинності в Україні//Політологічні читання. - 1993. - N 3. - С. 21-31 (0,65 д.а.)
4. Paz Problem der Kriminalitat und des Zchutzes der Burger.//Ukrainische Welt. - 1993. - N 2. - С. 21 (0,21 д.а.)
5. Проблема суспільно-політичного розвитку у питанні змін кримінально-правової політики держави//Республіканська науково-практична конференція "До нової України - шляхом реформ". Тези доповідей та виступів 14-16 березня 1992 р. - К.: НМКВО, 1992. - С. 169 (0,1 д.а.)
6. Карати чи захищати/Хрещатик. - 1992. 11 березня - (0,4 д.а.)
7. Не можемо захищати - доводиться карати//Хрещатик, - 1993, N 87 (443) (0,45 д.а.)
8. Щоб боротися, треба знати з ким//Голос України. - 1994. N 7(757) 14 січня. - (0,3 д.а.)
9. В співавторстві з Чубаревим В.Л., Деякі проблеми, пов'язані з членством України в Інтерполі // Наукові розробки Академії удосконалення практичної діяльності та підготовки кадрів органів внутрішніх справ. - Київ, вид-во Укр. акад. внутр.справ., 1994. - С.157-165. (0,3 д.а.)

Всього надруковано 9 робіт обсягом 2,8 друкованих аркушів.

The Thesis of Matsko A. "Theoretical and Practical aspects activities of militia inspektor of internal affairs on Prevntntion retsidive crimes by persons. Conditionally convicle and then to whom the deferring of execution of sentence has been applied". In this concept conditional conviction and deferring of execution of sentence is considered as a kind of punishment. Such approach causes necessity to the forms of control at executions conditional conviction and deferring of execution of sentence, as well as better conduct preventive work.

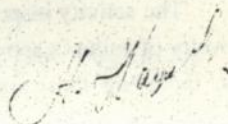
The activity inspector of militia with state bodies and public is analysed. The novelty of author's approach consists in of theoretical and practical recommendations, including, those aimed at perfection of criminal law and procesual law.

Работа Мацко А.С. "Теоретические и практические аспекты деятельности участкового инспектора милиции органов внутренних дел по предупреждению рецидива преступлений среди лиц, осужденных условно и тех, к кому применена отсрочка исполнения приговора" посвящена исследованию теоретических и практических аспектов деятельности участкового инспектора милиции органов внутренних дел по предупреждению рецидива преступлений среди условно осужденных и лиц, к которым применена отсрочка исполнения приговора. В соответствии с концепцией автора условное осуждение и отсрочку исполнения приговора следует рассматривать как виды наказания. Такой подход вызывает необходимость усовершенствования формы контроля при исполнении условного осуждения и отсрочки исполнения приговора, а также более целенаправленно проводить профилактическую работу с осужденными. Под таким углом зрения, на базе обширного эмпирического материала - изучения личности рецидивистов, причин и условий рецидивных преступлений и т.д. - характеризуется деятельность участкового инспектора милиции, его взаимодействие с государственными органами и общественностью. Новизна подхода к решению

проблема заключається в його комплексності, системності, формулюванню теоретических і практичних рекомендацій, в том числі, по совершенствованию уголовного, уголовно-процессуального, и исправительно-трудового законодательств в аспекте рассматриваемых в работе проблем.

Ключеві слова:

Альтернативні види покарань, умовне засудження; відстрочка виконання вироку; рецидив злочинів; попередження; суб'єкти профілактики; дільничний інспектор міліції; соціальна адаптація; піклування.



Подписано к печати 22.03.95 Зак. 515 тир. 100
размножено Г'Щ Мивстата України 001

AB 32.216

AB 32.216